

Bulgaristan Türk Halk Kültürü Üzerine Türkiye ve Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

The Researches of Bulgarian Turks' Folk Culture in Turkey and Abroad

Ahmet CEBECİ

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara-TÜRKİYE Mail:acebeci@gazi.edu.tr

Tuğba BELENLİ

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara-TÜRKİYE Mail:tbelenli@gazi.edu.tr

ÖZET

Bulgaristan bugün yaklaşık 8.5 milyon nüfuslu bir Balkan ülkesidir. Nüfusunu Bulgar, Türk, Makedon, Sırp, Gagauz, Ulah, Rum, Tatar, Çingene, Yahudi, Ermeni, Rus gibi etnik gruplar oluşturmaktadır. Nüfusları 2 milyonu geçen Türkler özellikle Rodop ve Balkan dağlarının doğusu, Deliorman ve Dobruca bölgelerinde yaşamakta ve nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Türk kavimleri Bulgaristan'a IV. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar göç ederek buralara yerleşmişlerdir. Türkler yaklaşık bin beş yüz yıldır Balkanlarda yaşamaktadırlar. Bulgaristan Türklerinin pek güçlü ve zengin olan halk kültürleri sayesinde ayakta kaldıkları bilinmektedir. Bu çalışmada kısaca Türkiye'de ve Avrupa ülkelerinde Bulgaristan Türklerinin folkloru ile ilgili neşriyat ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Bulgaristan Türkleri, Halk Kültürü, Folklor.

ABSTRACT

Bulgaria is a Balkan country with a population of 8.5 million. The population consist of ethnic groups like Bulgarians, Turks, Macedonians, Serbs, Gagauzes, Ulahs, Greeks, Tatars, Gypsies, Jews, Armenians and Russians. Turks with a population over 2 million population constitute an important part of this population and they are mainly concentrated in east of Rodop and Balkan Mountains, and Deliorman and Dobruca areas, Turkish people settled in these regions from IV. century to late XIX. century by immigrations. They have been living in this geography for nearly 1500 years. Their subsistence for such a long time is largely due to their very strong and rich culture . In this study we will examine Bulgarian Turk's folklore in Turkey and Europe region and analyze the related literature .

Key words: Bulgaria, Bulgarian Turks, , Popüler Culture, Folklore.

SUMMARY

One of the leading elements which constitute the national values poem of the nations is the main culture, to which huge masses are attached, called folklore or popular culture. What keeps a nation alive is the common life which is constituted by experiencing good or bad things such as migration, war, drought, deportation, genocide, natural disasters, peace, abundance, founding huge states and collapse of these states; epics, elegies, ballads, proverbs and idioms, fables, legends, traditions and customs, common beliefs and cults, foods, dressing styles and health traditions they created with their language.

Everyone knows that Bulgarian Turks kept alive with their strong and rich popular culture. The folklore of the Bulgarian Turks who left the Ottoman public when Bulgaria became a separate state in 1878 had not been researched between 93 War and the I. World War and had not been taken into account by the local Turkish press. Folklore researches on Bulgarian Turks gained importance after the I. World War and especially after the Turkish Republic was founded.

This research is a kind of literature scanning. In the research shortly publications regarding the folklore of the Bulgarian Turks living in Turkey and in European countries except Bulgaria were handled.

We can say that more than 20 books and more than 100 memoirs concerning popular culture of the Bulgarian Turks have been published in Turkey and all around the world. All these publications mainly focused on the proverbs and idioms, ballads, little public poems, epics, fables and Nasreddin Hodja anecdotes; customs and traditions, sport and competitions, beliefs and religious customs found only a little place to themselves. There are no studies especially on folk medicine. However folk medicine which is executed with healing herbs was a widespread tradition. Other than that the subjects such as theatre-in-the-round, various occupation application terms, public needlework and home made furniture, public songs and public games are the ones which should be focused from now on.

1.Giriş

Bir milleti meydana getiren unsurları, sosyologlar genellikle; dil, din, tarih, hukuk, örf ve adetler gibi ortak değerlerin bütünü olarak sayarlar. Birçoğu da, kendine has bir milli kültür değerleri etrafında birleşen ve kader birliği etmiş insan topluluğu olarak kabul ederler. Değerli halk edebiyatı bilginlerimizden Prof. Dr. Şükrü Elçin, “Folklor ve Halk Edebiyatının Milli Birliğin Oluşmasındaki Rolü” adlı eserinde, Atatürk’ün konuşmalarından yaptığı alıntıda; “Bugünkü Türk Milleti siyasi ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Çerkeslik, Lazlık ve Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat geçmişin bu keyfi idare devirlerinin sonucu olan bu yanlış adlandırmalar, düşmana alet olmuş birkaç şahıstan başka bir etki meydana getirememiştir. Çünkü milletimizin bu fertleri de, genel Türk toplumu gibi, aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka ve hukuka sahip bulunuyorlar..

Bugün içimizde bulunan Hıristiyan ve Musevi vatandaşlar, kader ve talihlerini Türk milletine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra, kendilerine yan gözle, yabancı gözü ile bakmak, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi?” (Afetinan, Medeni

Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, s. 376 – 378'den aktaran; Elçin,1986:28) demiştir.

Atatürk'ün demeçlerinde sık sık temas ettiği bu konu, 1933 yılı Cumhuriyet Bayramı'nda irad ettiği Onuncu Yıl Nutku'nda “Ne mutlu Türk'üm diyene” şeklinde veciz bir ifade ile özetlenmiştir ki, bu da gaye birliği, kader birliği veya ortak bilinç birliği demektir.

Günümüzde milli kültür etrafında birleşen kader birliği etmiş insan topluluğu olarak kabul edilen milletin milli değerler manzumesini meydana getiren unsurların başında, folklor veya halk kültürü olarak adlandırdığımız, geniş halk kitlelerinin bağlı olduğu temel kültür gelir. Daha açık bir söyleyişle, yüzyıllar boyunca göç, savaş, açlık, kıtlık, sürgün, katliam, tabii afetler, barış, bolluk, büyük devletler kurma ve bunların yıkılışı gibi acı ve tatlı günlerden geçerek gelen bu milletin ana kültürünü; milletin anlaşma ve kaynaşma aracı olan Türk dili ile yarattığı destanlar, ağıtlar, türküler, atasözleri ve deyimler, masallar ve efsaneler, gelenek ve görenekler ortak inanış ve ibadetler, yemekler ve giyim biçimleri, halk tababeti dediğimiz sağlık gelenekleri gibi değerler teşkil eder. Bir milleti ayakta tutan bu saydığımız değerlerdir. Tabiidir ki, bu temel kültürün üzerine, eğitim sayesinde edinilen çağdaş medeniyet dediğimiz ilim, teknoloji, sanat zenginlikleri ve milletleri birbiriyle bağlayan, yan yana yaşamalarına, Atatürk'ün deyimiyile “Muasır medeniyet seviyesine” ulaşmaya yarayan unsurlar bina edilir. Çağdaş medeniyete ne derecede ayak uydurulursa, millet ve o milletin devleti o derecede güçlü olur.

Bulgaristan Türklerinin pek güçlü ve zengin olan halk kültürü sayesinde ayakta kalabildiği herkesin malumudur. 1878 yılında Bulgaristan'ın ayrı devlet haline gelmesiyle Osmanlı toplumundan ayrılmış olan Bulgaristan Türklerinin folkloru, Doksanüç Harbi ile I. Dünya Savaşı arasında hemen hemen hiç araştırılmadığı gibi yerel Türk basınında da pek dikkate alınmamıştır.

Bu çalışma, literatür taraması şeklinde bir araştırmadır. Çalışmada kısaca Türkiye’de ve Bulgaristan dışında Avrupa ülkelerinde yaşayan Bulgaristan Türklerinin folkloru ile ilgili neşriyat ele alınacaktır.

2. Bulgaristan Türk Halk Kültürü Araştırmaları

19. yüzyılın sonlarında Macar Türkoloğu Ignac Kunoş’un 1890’larda Vidin’den Rusçuk’a kadar olan şehirlere uğrayarak yaptığı derlemelerle (Kunoş,1979), Rus etnoloğu Moşkov’un (Moşkov,1904) Besarabya, Bulgaristan ve Edirne Gagauzlarından yaptığı ve 1904 yılında Petersburg’da Radloff tarafından yayınlanan araştırmalar dışında, yurt dışında da başkaca bir yayın göze çarpmamaktadır. Yine aynı konuda bir de Moşkov’un “Tureskiya Flemen na Balkanskom Poluostrove” adlı makalesi vardır (Moşkov,1904).

Birinci Dünya Savaşı’ndan ve bilhassa Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra Bulgaristan Türklerine yönelik folklor araştırmaları önem kazanmıştır. Polonyalı T. Kowalski, A.Zajackowski, Macar Gyula Nemeth, J. Eckmann gibi araştırmacı Türkologların Bulgaristan Türklerinin dil ve folkloruna yönelmeleri bu dönemde, yani I. ve II. Dünya savaşları sonrasındadır.

Bilindiği gibi halk edebiyatı, dil ve diyalektoloji araştırmalarında temel malzemeyi oluşturduğundan, folklorun bu kısmı dil ve ağız araştırmaları ile iç içedir. Rus Türkoloğu N. Dimitriyev, Balkan Türk ağızları ve özellikle Gagauz Türkçesi üzerinde yoğunlaşarak eserler vermiştir. 1927 yılı Moskova Bilimler Akademisi (Sovyet Bil. Ak.) Dergisi’nde “Zametki po Bolgarsko-Turetskim Govoram (Bulgaristan Türk Ağızları Hakkında Notlar) adlı bir makale yayınlamıştır (Dimitriyev,1927). T.Kowalski, 1932 yılında Almanya-Leipzig’de “Türkische Volksresel aus Nordbulgarien” (Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızı) adıyla 18 sayfalık bir makale neşretmiştir (Kowalski,1932). Kowalski, bir yıl sonra Paris’te düzenlenen Şarkiyat kongresine aynı makalenin genişletilmiş (28 Sayfa) şeklini sunmuştur (Kowalski,1933). Bu makale Ö. Faruk Akün tarafından Türkçeye tercüme edilerek 1949 yılında Türk Dili ve Edebiyatı

Dergisi'nde basılmıştır (Akün,1949). Fuat Köprülü, 1954 yılında “Şimal-i Şarki Bulgaristan'da Türkler ve Türk Dili” adıyla 18 sayfalık bir tenkit yazısı yazmıştır (Köprülü,1954). Ünlü Macar Türkoloğu Gyula Nemeth, 1940'ta Napoli Şarkiyat Enstitüsü Dergisi'nde “Emphatsche Formen in der Türkischen mundart von Vidin” adlı makalesini yayınlamıştır (Nemeth,1940). Aynı araştırmacı 1948'de Budapeşte'de “La ceremonie de tewhid a Vidin” (Nemeth,1948), 1950'de de “Die zeremonie des Mevlud in Vidin” adlı makalelerini yayınlamıştır (Nemeth,1950). Nemeth bundan sonraki yıllarda da Vidin ve Bulgaristan'ın diğer bölgelerindeki Türk ağızları üzerine araştırma ve neşriyatına devam etmiştir (Nemeth,1956). O, Vidin Türklerinin ağız ve folkloru üzerine yazdıklarını 1956 yılında Budapeşte'de 420 sayfalık bir kitap halinde yayınladı. Bu eserin 1965'te 2. baskısı da çıkmıştır. Türkiye'de halk edebiyatı hocalarından Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, Nemeth'in bu eserini Türkçe'ye kazandırmış ve eser 1996'da İstanbul'da Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nca basılmıştır (Nemeth,1996). Kitabın 125. sayfaya kadar olan kısmı gramer, 125–271. sayfalar arası metinler başlığı altında yer alan; masallar, halk hikayeleri, türküler, bilmece, çocuk yetiştirme ve düğün adetleri, halk tababeti, dini gelenekler ve türbe ziyaretleri gibi folklor malzemeleridir. 275–366 sayfaları arasında sözlük, kısaltmalar ve yazarın (1890–1976) 86 yıllık ömründe 1908'den başlayarak 1974 yılına kadar 66 yıl boyunca yayınladığı eserler sıralanmıştır. Bu bölümde yer alan eserlerin toplam sayısı 338'dir.

Janos Eckmann, 1941 yılında Macar Şarkiyat Enstitüsü Dergisi'nde “Die Türkische Mundart von Varna” (Varna Türk Ağızı) başlıklı makalesini (71 sayfa) yayınlamıştır (Eckmann,1941). Aynı kişinin 1950'de TTK'nın F. Köprülü'nün 60. yaşı dolayısıyla yayınladığı “Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar” adlı armağanında “Razgrad Türk Ağızı” adlı makalesi (25 sayfa) yayınlamıştır (Eckmann,1950). İlk 4 sayfada Deliorman Türkçesi hakkında Moşkov, Gadjanov, Mladenov, Çilingirov, Kowalski, Nemeth gibi araştırmacıların çalışmaları hakkında malumat ve tenkitlerden sonra, 1938–1939 yıllarında Kuzey-doğu Bulgaristan'da Eskicuma ve Varna yörelerindeki Türklerden derlemeler yaptığından, 1949'da da Ankara'da ve Kırklareli'nde yerleşen Razgradlılardan folklorik malzemeler derlediğinden bahsederek bilgi vermiştir. 5–18.

sayfalarda Razgrad ağız grameri, 19–25. sayfalarda da Razgrad ağızından derlediği masallar yer almıştır.

Razgrad şehrinden 1931 yılında göç eden değerli folklor araştırmacımız Türker Acaroğlu, 1939 yılında İstanbul’da çıkan Varlık Dergisi’nde “Deliorman Türkleri Hakkında Bir Tetkik” (Acaroğlu,1939), yine Varlık Dergisi’nde 1944 yılında “Rumeli Bilmeceleeri” (Acaroğlu,1944), 1971’de Türk Dili Dergisi’nde “Kıyaslı Balkan Atasözleri” (Acaroğlu,1971) gibi araştırma yazılarının yanısıra, 1939 yılında Varlık yayınları arasında Varnalı Atanas Manof’un Gagauzlar hakkındaki eserini (1936) “Gagauzlar-Hristiyan Türkler” (Manov,1939–1940) adı ile çevirerek neşretmiştir. T. Acaroğlu bundan sonra da Bulgaristan Türklerinin ve Gagauzların folkloru ile ilgili araştırmalarını neşretmeye devam etmiş ve 90’a yakın yaşına rağmen (doğ.1915) halen de bu çalışmalarını ve yayın hayatını devam ettirmektedir. Kültür Bakanlığı Yayınları arasında çıkan “Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu”ndan sonra (Acaroğlu,1988) son olarak yine Kültür Bakanlığı Yayınları arasında “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar” (1999) adı altında 665 sayfalık bir eseri basılmıştır (Acaroğlu,1999). Bulgaristan Türk halk kültürünün bu azimli ve yorulmak bilmez araştırmacısını ne kadar takdir etsek azdır.

1960’lı yıllardan sonra Türkiye’de yapılan Türkoloji kongrelerinde, Türk Tarih Kurumu’nun ve üniversitelerimizin Türkoloji bölümlerinde Bulgaristan Türklerinin dili ve folkloru araştırmalarında yoğunluk görülür.

Emil Boev ve Hayriye Memova(Yenisoy)’nın “Rodop Manileri” (Boyev ve Memova,1962), “Rodop Türküleri” (Boyev ve Memova,1964) ve “Rodop Türk Halk Masalları” (Boyev ve Memova,1964) adı altında Sofya’da yayınlanan (1962-1964) araştırma eserleri, Muharrem Ergin tarafından Türk Kültürü Dergisi’nin 28. sayısında (1965) tanıtılmıştır. Türk Kültürü Dergisi’nin Ağustos 1969 yılı 82. sayısında “Rumeli’de Yaşayan Milli Marşlarımız ve Kahramanlık Türküleri” (Cebeci,1969) adlı makale Bulgaristan Türkleri folkloru hakkında Cebeci’nin yazdıklarının ilk akla gelenleridir. Töre Dergisi’nin Ekim-Kasım 1973 sayısında “Deliorman Folkloru’nda Mektuplar” adlı makalesi yayınlanmıştır (Cebeci,1973). Yine Kültür Bakanlığı

tarafından yayınlanan “Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı’nda 1974’de Ahmet Cebeci’nin 20 sayfalık “Deliorman Bilmeceleri” adlı araştırması yayınlanmıştır (Cebeci,1974). Türk Folklor Araştırmaları Dergisi’nin Nisan 1974 sayısında İsa Cebeci’nin “Onyediy Yıllık Hasret-Bir Deliorman Ağıtı” adlı yazısı basılmıştır (İ. Cebeci,1974).

Gagauz folkloru hakkında en geniş araştırma ve yayını Polonyalı Türkolog Włodzimierz Zajaczkowski yapmıştır. On yıl boyunca yaz tatillerini Bulgaristan’da araştırma ve derleme yapmakla geçirmiştir. 1963 yılında Folia Orientalia Dergisi’nde “Tatariche Volkslieder aus Dobruscha” (Zajaczkowski,1963), 1966 yılında Polonya Bilimler Akademisi yayını olarak “Jezik i folklor Gagauzow z Bulgarii” (Krakowi) (Zajaczkowski,1966), 1968’de yine Folia Orientalia Dergisi’nde “Türkische Vierzeiler Mani aus Bulgarien” (Zajaczkowski,1972–1973), Ekim 1976’da İstanbul’da yapılan II. Milletlerarası Türkoloji Kongresi’ne “Dobruca Tatarlarının Dili” (Zajaczkowski,1976) adlı tebliğini sunarak yayınlamıştır. Yine yukarıda adı geçen Folia Orientalia Dergisi’nde 1962 yılında “Bulgaristan Gagauzlarının Atasözü ve Deyimleri” (Zajaczkowski,1964) adıyla 37 sayfalık bir makalesi yayınlanmıştır. Adı geçen araştırmacının İstanbul’da Haziran 1975’te düzenlenen I. Uluslar Arası Folklor Kongresi’ne sunduğu “Gagauz Folkloru” tebliği Kültür Bakanlığı MİFAD tarafından yayınlanan “I. Uluslar Arası Folklor Kongresi Bildirileri” adlı derlemede basılmıştır (Zajaczkowski ,1976). Adı geçen derlemede Prof. Dr. Kemal Karpat’ın “Gagauzların Tarihi Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar” adlı çok değerli bildirisi de yer almıştır (Karpat,1976). Aslen Romanya Türklerinden olup, uzun yıllar Birleşik Amerika üniversitelerinde tarih profesörlüğü yapan Kemal Karpat, halen Ankara’daki Bilkent Üniversitesi’nde çalışmaktadır. Diyanet Vakfınca yayınlanmakta olan İslam Ansiklopedisi’nin “Gagauzlar” maddesini de o yazmıştır (Karpat,1996).

1973 yılında Moskova’da Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan G. Gaydarci-E. K. Koltsa-B. P. Tukan-L. A. Pokrov-Skaya dördlüsünce hazırlanan (Redaktör: Baskakov N.A.) “Gagauze-Russke-Moldavskiy Slovar (Gagauzca-Rusça-Moldovanca Laflık)” adlı sözlük, Türkiye’de İsmail Kaynak ve Abdülmecit Doğru

tarafından “Gagauz Türkçesinin Sözlüğü” adı ile Türkçeye kazandırılmış ve 1991 yılında Kültür Bakanlığınca yayınlanmıştır (Kaynak ve Doğru,1991). Türkiye’de Gagauzların tarih ve folkloru üzerine en geniş neşriyatta bulunanlardan biri de Prof. Dr. Harun Güngör’dür. Halen Kayseri Erciyes Üniversitesi’nde tarih öğretim üyesi olan Güngör, 1983 yılında “Gagauzların Hristiyanlığı Kabulü ve İnanışlarındaki İslami Unsurlar” (doktora tezi) adlı eseri, 1986 yılında Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi’nin 44. sayısında “Seyyid Lokman Oğuznamesi”(Sarı Saltuk Baba Menakıbnamesidir.) adlı makaleyi ve 1990 yılında Kültür Bakanlığı yayımları arasında Mustafa Argunşah’la birlikte hazırladığı “Gagauz Türkleri Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı” adlı eserleri neşretmiştir. Bu eserin I. Bölümünde Gagauzların menşei, tarihi ve dili hakkında bilgi verilmiş (S.1-24), II. (Gagauz Folkloru) bölümünde; doğum, nişan, düğün, ölüm, kurban, giyim-kuşam, musiki, takvim, Gagauz inanışlarında olağanüstü varlıklar, tabiatla ilgili halk inanışları gibi konular (s. 25-51), III. Bölümde (Gagauz Halk Edebiyatı) atasözleri ve deyimler kısmında (s.58-91) 849 adet atasözü ve deyim, bilmece kısmında (s. 92-107) 256 adet bilmece, türküler kısmında (s. 108-152) 41 adet türkü, maniler bölümünde (s. 153-173) 238 adet mani, s. 174-196 arasında çocuk şiirleri, tekerleme, ninni ve oyunlar, 197-201. sayfalarda çocuk oyunları, masallar kısmında (s. 202-300) 22 adet masal, fıkralar-kıssalar kısmında (s. 301-309) 7 kıssa, Nasrettin Hoca Fıkraları kısmında (s. 311-355) 41 adet fıkra yer almıştır.

Gagauzların dili ve folkloru hakkında eserler veren bir diğer araştırmacı da Romanyalı Türkolog Wladimir Drimba’dır. Araştırmacı, 1963 yılında Polonya’da yayınlanan “Roezniok Orientalistyezny” Dergisi’nde “Remarques sur le parlars gagauzes de la Bulgaria du Nord-East”, 1972’de Türk Dil Kurumunun Bilimsel Bildiriler derlemesinde çıkan “Gagauz, diaclecete de la langue Turque” başlıklı yazılarında Gagauz folklorundan örnekler sergiler.

Gagauz folkloru hakkında; Ahmet Cebeci’nin Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi’nde yayınlanan “Gagauzların Tarihi, Dili ve Folkloru Hakkında” (Cebeci,1985), Türk Dili Dergisi’nin 354. sayısında çıkan “Osmanlı Devleti’nde Gagauzlar” (Cebeci,1992), “Gagauz Folklorunda Yer Adları” (Cebeci,2000) ve yine Türk Kültürü Dergisi’nde

basılmak üzere verilen “Gagauz Halk Edebiyatında Etnonimler” (Cebeci ve Gaydarıcı, 2002) başlıklı yazılarını sayabiliriz.

Rumeli ve bu arada Bulgaristan Türklerinin ağızları ve folkloru hakkında araştırmaların oldukça zengin bir bibliyografyasının yer aldığı Prof. Dr. Tuncer Gülensoy’un “Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası” adlı eserini de zikretmeliyiz (Gülensoy,1981). Bu eserde Bulgaristan ve Balkan Türklerinin ağızları üzerine en çok emek verenlerden biri olarak Macar Türkolog Gyorgi Hazai’nin 24 adet eseri gösterilmiştir. Bunlardan “Les dialectes turcs du Rodhope” (Hazai, 1959), “Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine” (Hazai, 1960), “Rodop Türk Ağızları” (Hazai,1962), “Kiril Harfleriyle Yazılan Türkçe metinler” (Hazai, 1968) en kayda değer olanlarıdır.

T. Gülensoy’un adı geçen bibliyografya eserinde değerli dilci Mefkûre Mollova’nın 20 kadar çalışması yer almaktadır. Türkiye’de yayınlanan “Balkanlarda Türk Ağızlarının Fonolojik ve Morfolojik Tasnifi” (Gülensoy,1981) “Balkanlarda Türk “e-“ Ağızları” (Mollova, 1973–1974) “Balkanlarda Merkez Bölgede Gakçı Ağızları” (Mollova, 1977–1978) başlıklı çalışmalarında Bulgaristan Türkleri halk edebiyatından bol örnekler kullanılmıştır. Mollova’nın eşi rahmetli Rıza Mollov, Bulgaristan Türkleri halk edebiyatına ömrünü hasretmiş bir üniversite öğretim üyesi idi. 1985 yılında Jivkov rejiminin ad değiştirme kampanyasında karakolda işkence esnasında hayatını kaybetmiştir. Bulgaristan’da yayınladığı “Bulgaristan Türklerinin Halk Şiiri” (Hafız,1958) adlı eseri, Mehmet Demir’in türküleri, H. Memova’nın derlediği mani, türkü ve masallar, Salih Baklavacı’nın, M. Türker Acaroğlu’nun derledikleri atasözleri ve deyimlerle birlikte Nimetullah Hafız tarafından, araştırmacıların adı bile anılmadan ve bir kısa teşekkür bile edilmeden 1990 yılında Kültür Bakanlığı yayınları arasında basılmıştır. (Molloy,1958). Bu kitapta 1570 adet atasözü, 1030 adet deyim, 599 adet bilmece, 559 mani, 7 ninni ve 178 adet türkü yer almıştır. II. Cildinde ise fıkra, efsane ve masallara yer verilmiştir.

M. T. Acaroğlu’nun adı geçen kitabında (Acaroğlu,1999) “Bulgaristan Türklerinin Atasözleri ve Deyimleri” başlığı altında (s. 223–251) 670 adet atasözü ve deyim yer almıştır. Acaroğlu, Salih Baklavacı’nın 800 sayfalık bir kitapta binlerce atasözü ve deyim

topladığını, ancak henüz basılmadığını bildirmektedir. Acaroğlu'nun eserinde "Gagauz Atasözleri ve Deyimleri" başlığı altında (s. 252–282) 801 atasözü ve deyim yer almıştır. Ayrıca Kültür Bakanlığınca yayınlanan "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi" nin 8. cildi Bulgaristan Türk Edebiyatı'na ayrılmıştır. Bu cildi Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy (Yenisoy, 1997) yayına hazırlamıştır. Bu eserin 59–176. sayfaları "Bulgaristan Sözlü Türk Halk Edebiyatı'na ayrılmıştır. Türküler-Destanlar (s. 59–101) kısmında (s. 110–122) 43 adet ağıt, İlahiler (s. 123–126) kısmında ilahi zannedilerek 12 şiir yer almış, bunlardan yalnız ikisi (Şol cennetin ırmakları ile Mahşer kaygusu) ilahi, diğerleri ise ağıt ve destanlardır. "Muhacir ilahisi", "Dobruca Ovası düzlük" gibi toplumsal felaketleri dile getiren halk şiirine destan denir. Adı geçen cildin Ninniler kısmında (s. 127–126) 8 adet ninni, Bilmeceler kısmında (s. 128-137) 307 adet bilmece, Atasözleri ve Deyimler kısmında (s. 138-145) 670 adet atasözü ve deyim, Tekerlemeler kısmında (s. 144-145) 11 adet tekerleme, Fıkralar kısmında (s. 145-152) 45 adet Nasreddin Hoca fıkraları, Masallar kısmında (s. 153-176) da 22 adet masal yer almıştır.

Nasreddin Hoca fıkraları ve Bulgar halk edebiyatında Nasreddin Hoca hakkında T. Acaroğlu'nun çeşitli kongre ve sempozyumlarda sunduğu bildirimler, "Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar" kitabının 529–633. sayfalarını kapsamaktadır. Bulgaristan Türklerinde Nasrettin Hoca fıkraları hakkında A. Cebeci'nin, Türkiye İş Bankası'nca yayınlanan "Nasreddin Hoca'nın Dünyası" adlı derlemesinde yer alan "Bulgaristan'da Nasrettin Hoca ve Fıkraları" adlı incelemesini de zikredebiliriz (Cebeci,1996).

Son olarak Şumnu "Nüvvab" Okulu öğretmenlerinden olup 1951 yılında Türkiye'ye göç eden, Ankara İlahiyat Fakültesi hocalarından merhum Osman Keskiöğlu'nun örnek çalışmasından söz edebiliriz. "Türk Kültürü Araştırmaları" Dergisi'nin III-VI sayısında basılan "Bulgaristan Türkleri Koca Balkan Köyleri Folkloru" başlıklı 37 sayfa tutarlık bu araştırmasında Keskiöğlu, Burgas-Aytos yöresinin doğum ve ölüm, nişan ve düğün, at koşuları ve yağlı güreşler (bu arada Deliorman Pehlivan Duası), çocuk oyunları, ninniler, tekerlemeler, Ramazan manileri ve diğer dinî gelenekler, çeşitli inanış ve

tedavi uygulamaları, camal gezme (sayacı) gibi konulara yer vermiştir (Keskiöglü,1966-1969).

3. Sonuç

Sonuç olarak buraya kadar sergilenenlerden, Bulgaristan Türklerinin halk kültürü ile ilgili olarak, Türkiye’de ve Dünya’da 20’nin üzerinde kitap ve 100’ün üzerinde araştırma ve inceleme yazısının yayınlandığını söyleyebiliriz. Bütün bu yayınlarda daha çok atasözleri ve deyimler, türküler, maniler, destanlar, masallar ve Nasreddin Hoca fıkraları üzerinde durulmuş, gelenek ve göreneklere, spor ve yarışlara, inanış ve dini geleneklere daha az yer verildiği görülmüştür. Türk mutfağı ve yemeklerimiz konusunda ise Hilmiye Barlas’ın “Bulgaristan Türklerinin Mutfağı” (Barlas,1982) konulu 1982’de Konya’da düzenlenen Geleneksel Türk Mutfağı Sempozyumu’na sunduğu bildiri ile T. Acaroğlu’nun kitabında yer alan “Bulgaria’ya Geçen Türk Yemek Adları” konulu tebliğinin dışında yayına rastlanmıyor. Özellikle halk tebabeti (halk hekimliği) ve ilaçları konusunda hiçbir yazıya rastlanmıyor. Halbuki Bulgaristan Türkleri arasında şifalı otlarla yapılan halk hekimliği pek yaygın bir gelenektir. Bunun dışında orta oyunları, çeşitli meslek uygulama ve terimleri, halk işlemleri ve ev eşyaları, halk müziği ve halk oyunlarımız gibi konular, araştırmacılarımızın bundan sonra ağırlık vermesi gereken konulardır.

Kaynaklar

Acaroğlu, M. T. (1999). *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi.

Acaroğlu, M. T. (1988). *Bulgaristan’da Türkçe Yeradları, Kılavuzu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Acaroğlu, M. T. (1971). “Kıyaslı Balkan Atasözleri”, *Türk Dili*, XXIV, (239), 386-390.

Acaroğlu, M. T. (1944). “Rumeli Bilmeceleri”, *Varlık*, XIV (262-263), 369-370.

- Acaroğlu, M. T. (1939). "Deliorman Türkleri Hakkında Bir Tetkik", *Varlık*, VII (135), 112-188.
- Akün, Ö. F. (1949). *Kuzey-Doğu Bulgaristan'daki Türkler Ve Türk Dili*. III/3-4, İstanbul: TDED Yayınları.
- Boyev E., ve Memova H. (1965). "Rodop Manileri" (Çev.: Muharrem Ergin) *Türk Kültürü*, III (28), 279-280.
- Boyev E., Ve Memova H. (1965). "Rodop Türküleri" (Çev.:M. Ergin) *Türk Kültürü*, III (28), 279-280.
- Boyev E., ve Memova H. (1964). "Rodop Türk Halk Masalları", (Çev.:M. Ergin) *Türk Kültürü*, III (28), 280.
- Cebeci, A. (2000). "Gagauz Halk Edebiyatında Yer Adları". *Türk Kültürü*, XXXVIII (451), 678-688.
- Cebeci, A. (1992). "Osmanlı Devletinde Gagauzlar". *Türk Kültürü*, XXX (354).
- Cebeci, A. (1985). "Gagauzların Tarihi, Dili Ve Folkloru Hakkında". Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.1, s.1,209-221.
- Cebeci, A. (1974). "Deliorman Bilmeceleri". *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 35-54.
- Cebeci, A. (1973). "Deliorman Folklorunda Mektuplar". *Töre*, 29-30,40-45.
- Cebeci, A. (1969). "Rumeli'de Yaşayan Milli Marşlarımız Ve Kahramanlık Türküleri." *Türk Kültürü*, 82, 92-101.
- Cebeci A. ve Gaydarıcı, G. (2002) "Gagauz Halk Edebiyatında Etnonimler". *Türk Kültürü*, XXXIX (465).
- Cebeci, İ. (1974). "Ana Beni Teneşirde Bulursun." *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Nisan 1974, s. 294, 37-41.
- Dmitriyev, N. (1927). *Zametki Po Bolgarsko-Turetskim Govoram*. Dan, X.C.Moskvs.
- Drimbe, W. (1975). Gagauz Dialecte De La Langue Turque, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara: TDK Yayınları, 229-230.
- Drimbe, W. (1963). Remarques Sur Les Parlers Gagauzes De La Bulgarie Du Nord-Est, *Ro XXVI* (2), 63-89.

- Eckmann, J. (1950). *Razgrat Türk Ağzı, Türk Dili Ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I*. Ankara:TTK Yayınları.
- Eckmann, J. (1941). Die Türkische Mundart Von Varna, *Kcsa III*. Budapest. 144-214.
- Elçin, Ş. (1986). *Folklor Ve Halk Edebiyatının Milli Birliğin Oluşmasındaki Rolü*. Ankara : TKAE Yayınları.
- Gülensoy, T. (1981). Anadolu Ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası, Ankara,108-109.
- Güngör H., ve Argunşah, M. (1990). *Gagauz Türkleri-Tarih, Dil, Folklor, Halk Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güngör, H. (1986). *Seyyid Lokman Oğuznamesi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları.
- Güngör, H. (1983). *Gagauzların Hristiyanlığı Kabulü Ve İnanışlarındaki İslami Unsurlar Meselesi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları.
- Hafız, N. (1990). *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I*. Ankara: Kültür BakanlığıYayınları.
- Hazai, G. (1968). Kiril Harfleriyle Yazılan Türkçe Metinler. *XI. Türk Dil Kurultayı Bilimsel Bildirileri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Hazai, G. (1960). “Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine.” *Belleten*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, S. 183, 205-211.
- Hazai, G. (1959). Les Dialectes Turcs Du Rhodope. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungarica*, IX, 205-229.
- Hazai, G. Rodop (1962). Türk Ağızları, VIII. Türk Dil Kurultayı Bildirileri.
- Karpat, K. (1996). “Gagauzlar” Maddesi. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13. 288-291.
- Karpat, K. (1976). *Gagauzların Tarihi Menşei Üzerine Ve Folklorundan Parçalar*, I. Uluslar Arası Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Mifad Yayınları. (I. Cilt, Genel Konular)163-177.
- Kaynak İ. ve Doğru, A. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kovalski, T.(1933). *Les Turcs Et La Langue De La Bulgarie De Nord,Est*. Pko XVI.
- Kovalski, T. (1932). *Türkische Volksratsel Aus Nordbulgarien*. Festschrift Für Georg Jacob, Leipzig.

Köprülü; M. F. (1954). *Şimali-Şarki Bulgaristan'da Türkler Ve Türk Dili*, Türk Dili Ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar.

Kunoş, İ. (1979). *Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul:Tercüman 1001 Temel Eser. (İlk Baskısı İstanbul, 1925 Eski Harflerle).

Manov, A. (1940). *Gagauzlar, Hristiyan Türkler*, (Çev.: M.Türker Acaroğlu). Ankara: Varlık Neşriyatı.

(Not: Sn. Acaroğlu bu kitabın Bulgarcasını bulup Varlık Yayınevi sahibi Yaşar Nabi Nayır'a bizzat verip çevirisini isteyen o günün Romanya Büyükelçisi olan H. S. Tanrıöver olduğunu, basılınca da tamamına yakın kısmını satın alarak devletin üst kademe bürokratlarına ve milletvekillerine ücretsiz dağıtarak Gagauz Türklerini tanıtmaya çalıştığını bildirmiştir).

Manov, A. *Gagauzlar-Hristiyan Türkler* (2. Baskısıdır). (Çev.: Türker Acaroğlu). Ankara: TTK Yayınları.

Mollov, R. (1958). *Bulgaristan Türklerinin Halk Şiiri*. Sofya:Narodna Prosveta.

Mollova, M. (1977-1978). Balkanlar'da Merkez Bölgede Gakçı Ağızları. *Gdaad*, 6-7, 239-306.

Mollova, M. (1973-1974). "Balkanlar'da Türk "E" Ağızları." *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3, 357-414.

Moşkov, V.A. (1904). *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*. Radloff, "Proben", C.X, St.Petersburg.

Moşkov, V.A. (1904). *Turetskiye Plemene Na Balkanskom Poluostrove*, Izv. İmp. Russ. Geogr. Obsçestvo XI (3), St.Petersburg.

Nemeth, G. (1996). *Vidin Türkleri* (Çev.: Prof. Dr. Abdurrahman Güzel). İstanbul: TDAV.

Nemeth, J. (1956). *Zur Einteilung Der Türkischen Mundarten Bulgariens*. Sofya.

Nemeth, J. (1950). "Die Zeremonie Des Mevlud İn Vidin, Aoh" I. *Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Dergisi*, 134-140.

Nemeth, J. (1948). La Ceremonie Du Tewhid A Vidin, *İgnace Goldziher Memorial*, Budapeste. 329-335.

- Nemeth, J. (1940). *Emphatische Formen In Der Türkischen Mundart Von Vidin*. Napoli: Aison(N.S.) I, J. J.
- Zajaczkowski, W. (1976). *Gagauz Folkloru*, I. Uluslar Arası Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araş. Dai. 233-242.
- Zajaczkowski, W. (1976). *Dobruca Tatarlarının Dili*. II. Milletlerarası Türkoloji Kongresinde Sunulmuş Bildiri, İstanbul.
- Zajaczkowski, W. (1972-1973). Türkische Vierzeiler Mani Aus Bulgarien. *Fo*, XIV, 119-153.
- Zajaczkowski, W. (1966). *Jezik I Folklor Gagauzow Z Bulgari*. Krakow.
- Zajaczkowski, W. (1963). "Tatarische Volkslieder Aus Dobruscha." *Folia Orientalia*, IV, 105-122.
- Zajaczkowski, W. (1962). Bulgaristan Poslovitsi I Pogovorki Gagauzov İz Balgarii (Bulgaristan Gagauzlarının Atasözleri Ve Deyimleri). *Fo*, V. (Ayrı Basım: Krakow, 1964).